

POTENTSIAALSETEST SÕNADEST LESIKA JA GRAMMATIKA VAATENURGAST*

SILVI VARE

1. Sissejuhatus

Liigendades eesti keele sõnavara sõnapere¹ kaupa, tuleb välja nii mõn-
dagi huvitavat, mis uurija pilgu eest muidu varju jääb. Üks selliseid näh-
tusi, millega olen leksikograafilise alusmaterjali (ÕS 1999 ja ÕS 2006)
analüüsimisel kokku puutunud, on sõnad, mis äratavad tähelepanu oma
harukordsuse poolest. Nad tundusid olevat teoreetilist laadi ja nende tegelik
kasutamine näis olevat küsitav. Artiklis vaadeldakse lähemalt üht sellist rüh-
ma, mille moodustavad nn lühikesed, ühe- ja kahesilbilised verbaalnoomenid,
mis on sageli esitatud vastavate *mine*-liiteliste tuletiste sünonüümina. Ena-
masti on need kas 1) juurtüvelised või 2) *e*-liitelised nimetused, harvem mõne
muu liitega saadud tuletised.

(1) **hulk** *hulkumine*, **kõik** *kõikumine*²

(2) **juhe** *juhtimine*, **keede** *keetmine*, **kombe** *kompimine*, **puhe** *puhkami-
ne* jms

Nende hulka võib arvata ka sellised juhtumid, kus sama sõna väljendab
sõnaraamatu andmeil ühelt poolt tegevust üldises mõttes (teonime funktsioon)
ja teisalt tegevuse üksikjuhtu, tulemust, vahendit või mingit muud
konkreetsemat tegevusega määratud sisu (näide 3). Oma eritähenduses on
sellised keelendid leksikaliseerunud nimetused, tänapäeva eesti üld- ja/või
oskuskeeles juurdunud sõnad, kuid nende teonimena kasutamine on väga
küsitav. Siinkohal on oluline märkida, et esikohale on neil seatud just tege-
vust märkiv tähendus (näide 3).

(3) **oode** *ootamine*; *kerge eine*; **joode** *TEHN jootmine*; *jootmise tulemus*; *joo-
tekoht*; **lõige** *lõikamine*; *sälk*, *täke*; *paberist vms mudel (rätsepatöös)*;
eseme läbilõikamisel saadav pind; *TEHN (materjali purunemine)*; *JUR
paragrahvi osa*

Üldjuhul on vaadeldavad keelendid antud märksõna staatuses ja sageli on
samasaartiklis esitatud suuremal või vähemal määral ka liitsõnu, mille
esiosa sarnaneb vormiliselt märksõna genitiivitüvega (näide 4) või mille järel-
osa langeb häälikuliselt ühte märksõna nominatiiviga (näide 5). Seega on neid
käsitletud ka uute sõnade moodustusalusena. Osal juhtudest on sõnaartiklis
lisatud näiteid ka käändeliste üksikvormide kohta, mida on ilmselt peetud
märksõna muutevormiks (näide 6).

* Artikkel on seotud ETF-i grandiga nr 5970.

¹ Sõnapere kohta lähemalt vt Vare 2002: 855 jj.

² Analüüsiv materjal pärineb ÕS 2006-st ja selle Interneti-versioonist. Näidetes on
sõnaartiklis esitatud grammatilist infot mõnevõrra lühendatud.

- (4) **pühe** <.pühke, pühet> *pühkimine*. Pühke+, *sageli parem kui pühkimis+*: +lapp, +narmad, +rätt, +vahend
- (5) **kanne** <.kande, kannet> *kandmine*; *sissekanne (nt toimikusse)*. Laiali+, ette+, üle+, maha+, sisse+kanne. Sünni+kanne *sissekanne sünniregistrisse*, tuule+kanne *kandumine tuulega*, hoole+kanne *hooldus*, keele+kanne *keelepeks*; (*salajane*) *pealekaebus*.
- (6) **oode** <.oote, oodet> *ootamine*; *kerge eine*. Jääb ootele, on ootel *v* oote+valmis. Külaliste ootel. Lapse+ = tite+ootel *naine rase*.

Et selliseid sõnu on üsnagi arvukalt ja et nad ei ole sattunud sõnaraamatusse juhuse tõttu, vaid on sinna teadlikult arvatud, kujutavad nad endast huvitavat uurimisobjekti ja väärivad lähemat käsitlemist. Artikli eesmärk on vaadelda neid sõnu eri aspektidest: 1) uurida nende leksikograafilist tausta varasemate sõnaraamatutega võrdlemise kaudu; 2) selgitada välja nende tegelik tarvitatus ja hinnata selle alusel nende leksikaalset väärtust tänapäevakeele seisukohalt ning 3) analüüsida nendega seonduva sõnamoodustusinfo paikapidavust.

2. Sõnaraamatute võrdlus

Et saada ettekujutust seda laadi keelendite ajalisest esinemusest, valisin ÕS 2006-st analüüsiks 50 keelendit ja kontrollisin nende olemasolu varasemates õigekeelsussõnaraamatutes (tabel 1).

Tabel 1.

Teonimede esinemus õigekeelsussõnaraamatutes

Jrk nr	ÕS 2006	ÕS 1999	ÕS 1976	ÕS 1960	VÕSE 1940	EÕS
1	eks <20: eksi, .eksi> HARV <i>eksimine</i> . Jälitajad aeti eksi	+	-	-	+	+
2	ekse <31: .ekse, ekset> <i>eksimine</i> ; <i>selle üksikjuhtum</i>	+	+	-	-	-
3	haiste <31: .haiste, haistet> <i>haistmine (eriti liit-sõnades)</i> . Haiste+närv <i>jt haistmisnärv</i>	+	+	+	-	-
4	hulk <20: hulgu, .hulku> <i>hulkumine</i> . Hulgu+elu, +kirk. ZOO: hulgu+lind, +ränne	+	+	+	+	+
5	juhe <31: .juhte, juhett> <i>juhtimine</i> . Hrl liitsõna <i>eesosana (eriti loodusteaduses)</i> : juhte+tee FÜSIOL	+	+	+	+	+
6	kaabe <31: .kaape, kaabet> <i>kaapimine</i> . Tegi kaabet ARGI <i>läks ära</i> . Kaape+nuga MED, VET <i>kürett</i> , +raud MED <i>raspatoor</i> . Vt ka kaap+ kaap+ <i>kaapimis-</i> : +leht EH (<i>puidupinna silendamiseks</i>), +nuga TEHN, +raud, +riist. Vt ka kaabe <.kaape>	+	+	+	[?]	[?] ³

³ Tähis [?] väljendab seda, et vastava sõna korral pole tähendust esitatud.

Jrk nr	ÕS 2006	ÕS 1999	ÕS 1976	ÕS 1960	VÕSE 1940	EÕS
7	kaeve <31: .kaebe, kaevet> <i>kaebamine, kaebus</i> . Haavatute kaebed. Vt .kaebe+ .kaebe+ <i>kaebamis-</i> : +häääl, +hüüd, +kiri, +laul, +sõna. Vt kaeve <.kaebe>	+	+	+	+	[?]
8	kaeve <31: .kaeve, kaevet> <i>kaevamine</i> . <i>Hrl liit-sõna esiosana</i> kaeve+, <i>sageli parem kui</i> kaevamis+: kaeve+jalg ZOOL (<i>putukal</i>), +kepp ETN, +luba EH, +masin, +riist, +töö, +õös MÄEND	+	+	+	+	[?]
9	kanne <31: .kande, kannet> <i>kandmine; sissekanne</i> (<i>nt toimikusse</i>). Laiali+, ette+, üle+, maha+, sisse+kanne. Sünni+kanne <i>sissekanne sünniregistrisse</i> , tuule+kanne <i>kandumine tuulega</i> , hoole+kanne <i>hooldus</i> , keele+kanne <i>keelepeks</i> ; (<i>salajane</i>) <i>pealekaebus</i> . Vt ka .kande+ .kande+ <i>kandmis-</i> , <i>kandev</i> : +aeg <i>tiinusaeg</i> , +iga <-ea> (<i>nt viljapuul</i>), +kott <-koti>, +laud (<i>kandekauba müügiks</i>), +loom <-looma> <i>nt kaamel, eesel</i> , +lülil <i>atlas, esimene kaelalülil</i> , +paun (<i>nt kirjakandjal</i>), +raam, +rihm, +tool, +võrk; EH: +sarrus, +sein, +sõrestik; TEHN: +laager, +rakett, +vedru; EL: +mast (<i>juhtmete kinnituseks</i>), +sagedus. Vt kanne <.kande>	+	+	+	+	+
10	keede <31: .keete, keedet> <i>keetmine; keedus</i>	+	+	+	[?]	[?]
11	kiire <31: .kiirge, kiiret> <i>kiirgamine</i>	+	+	+	-	-
12	kinge <31: .kinke, kinget> <i>ka JUR kinkimine</i> . Kinke+kaart, +leping JUR, +ürrik AJ	+	+	+	+	+
13	kombe <31: .kompe, kombet> <i>kompimine</i>	+	+	-	-	-
14	kuule <31: .kuulde, kuulet> <i>kuulamine; kuulmine</i> . Asub kuuldele, on kuuldel. Ootame parema kuuldeni. Kuulde+aparaat, +giid, +pilt <i>lühikuuldemäng</i> , +toru (<i>nt telefonil</i>), +ulatus <i>kuuldekaugus</i> , +õppevahend <i>audioõppevahend</i>	+	+	+	+	+
15	kõik <20: kõigu, .kõiku> HARV <i>kõikumine</i> . Kõigu+soojane ZOOL	+	+	-	-	+
16	kõrve <31: .kõrbe, kõrvet> <i>kõrbemine</i> . Vt .kõrbe+ 1. .kõrbe+ 1. <i>kõrbenud, kõrbemis-</i> : +hais, +lõhn, +maitse	+	+	+	+	+
17	küpse <31: .küpse, küpset> HARV <i>küpsemine</i>	+	+	+	+	+
18	lange <31: .lange, langet> <i>langemine; vertikaalne kõrgusvahe, nt meetrites</i> . Välja+lange MED. Om-ga: lange+kiirus, +nurk <i>langemiskiirus, -nurk</i> ; lange+võre AJ (<i>kindluse väraval</i>)	+	+	-	+	+

Jrk nr	ÕS 2006	ÕS 1999	ÕS 1976	ÕS 1960	VÕSE 1940	EÕS
19	lase <31: .laske, laset> <i>laskmine</i> . Karja+, läbi+, välja+lase. Vt .laske+ .laske+ , <i>parem kui laskmis+</i> : +asend, +haav <i>nt kuulihaav</i> , +kaugus <i>märgi kaugus laskmisel</i> , +tabavus, +täpsus, +ulatus <i>relva mõjuvtule ulatus</i> , +valmis. Laske+tulemus, <i>parem kui laske+tagajärg</i>	+	+	+	+	+
20	liue <31: .liuge, liuet> <i>liugumine</i> . TEHN: liuge+laager, +tee. FÜÜS: liuge+hõõrdumine, +pind <-pinna>	+	+	+	+	+
21	luise <31: .luiske, luiset> <i>luiskamine</i> . Vikati luise. Luiske+lugu	+	+	-	-	-
22	lõige <31: .lõike, lõiget> <i>lõikamine</i> ; <i>sälk, täke; paberist vms mudel (rätsepatöös); eseme läbilõikamisel saadav pind</i> ; TEHN (<i>materjali purunemine</i>); JUR <i>paragrahvi osa</i> . Juurde+, välja+, sisse+, kääri+lõige. Keisri+lõige MED (<i>sünnitusabioperatsioon</i>). KUNST: vase+, puu+, linool+lõige. Kimono+, printsess+, püksi+lõige. Läbi+, piki+, rist+lõige. Kuld+lõige MAT, TRÜK. Vt ka .lõike+ .lõike+ <i>lõikamis-</i> , <i>lõikumis-</i> : +haav, +hammas, +joon <i>ka MAT</i> , +kiri = +ornament (<i>puuesemete kaunistusena</i>), +koht, +kõrgus (<i>nt kombainil</i>), +laud, +leht (<i>rätsepatöös</i>), +lill, +nurk TEHN, +pind <-pinna>, +punkt, +riist, +serv <-serva>, +sügavus, +tangid <i>mitm</i> , +tera, +töötlus <i>nt treimine, hõõveldamine, puurimine</i> . Vt ka lõige	+	-	-	+	+
23	lõdve <31: .lõtve, lõdvet> <i>lõtvumine</i> . Korrapärased kokkutõmbed ja lõtved	+	+	+	+	[?]
24	matke <31: .matke, matket> <i>matkimine, imiteerimine</i> . Matke+modelleerimine	+	-	-	-	-
25	mõist <20: mõistu, .mõistu> <i>mõistmine</i> . Hukka+, kohtu+, õigeks+mõist	+	-	-	[?]	[?]
26	mõõde <31: .mõõte, mõõdet> <i>mõõtmise</i> . Hrl liit-sõna <i>esiosa</i> Vt .mõõte+ .mõõte+ <i>mõõtmis-</i> : +joonlaud, +klaas, +kolb, +latt, +lint, +masin, +mikroskoop, +muundur, +sirkel, +trafo on kõik mõõte+vahendid. Mõõte+meetod, +tulemus, +täpsus	+	+	+	+	+
27	neele <31: .neelde, neelet> <i>neeldumine</i> . Neelde+tegur <i>neeldumistegur</i> . Heli+neelde+materjal	+	-	-	+	+
28	nõele <31: .nõele, nõelet> <i>nõelumine, piste</i> . Om-ga: nõele+lõng, +piste	+	+	+	+	+

Jrk nr	ÕS 2006	ÕS	ÕS	ÕS	VÕS	EÕS
		1999	1976	1960	1940	
29	oode <31: .oote, oodet> <i>ootamine; kerge eine</i> . Jääb ootele, on ootel <i>v</i> oote+valmis. Külaliste ootel. Lapse+ = tite+ootel <i>naine rase</i> . Võtab <i>v</i> sööb oodet, võtab <i>v</i> sööb ooteks võileiba. <i>Om-ga</i> : lõuna+, õhtu+oode. Oote+aeg, +platvorm, +rada (<i>liikluses</i>), +ruum, +asend SPORT	+	+	+	+	+
30	paise <31: .paiske, paiset> <i>paiskamine, heide, viise</i> . Tuule paiskel läks paat ümber. <i>Paiskav</i> : paiske+toru (<i>nt tolmutil</i>), +vahend <i>ka</i> BOT, +laeng SÕJ	+	+	+	+	+
31	pake <31: .pakke, paket> <i>pakkimine</i> . Pakke+liin, +masin, +paber, +tihedus INFO	+	+		-	-
32	peide <31: .peite, peidet> <i>peitmine</i> . MED, VET <i>lõimetus</i> -. peite+aeg, +järk. Peite+mäng <i>peitus</i> , +pilt. Peite+pulk (<i>kosmeetikas väikeste iluvigade varjamiseks</i>)	+	+	+	+	+
33	pete <31: .pette, petet> <i>petmine</i> . Pöördus petteks vasakule. Silma+, kõrva+, meele+, mälu+, enese+, linnu+pete. Pette+järelalus LOOGIKA <i>sofism</i> , +kujutlus <i>illusioon</i> , +manööver, +tuli <i>virvatuli</i> ; SPORT: +lõök (<i>nt poksis, võrkpallimängus</i>), +vise (<i>korvpallimängus</i>)	+	+	+	[?]	[+] ⁴
34	puhe 1. <31: .puhke, puhet> <i>puhkamine</i> . Talvine mets on puhkel. Puhke+ala, +asend, +hetk, +kodu, +koht, +maastik GEOGR, +maja, +olek, +paus, +rakk (-raku) BOT, +ruum, +seisund, +õhtu	+	+	+	[+]	[+]
35	puhe 2. <31: .puhke, puhet> LUUL <i>puhkemine</i> . Puhkel õied	+	-	-	-	-
36	puhe 3. <31: .puhke, puhet> <i>puhumine, puhang</i> . Pärast puhet saabus vaikus. Sisse+puhe	+	-	-	-	+
37	pääse <31: .pääse, pääset> <i>pääsemine</i> . <i>Om-ga</i> : pääse+tee, +täht VMO <i>pääse (pääsme)</i>	+	+	+	+	+
38	pühe <31: .pühke, pühet> <i>pühkimine</i> . Pühke+, <i>sageli parem kui pühkimis</i> +: +lapp, +narmad, +rätt, +vahend	+	+	-	+	+
39	raisk <20: raisu, .raisku> <i>raiskamine</i> . Aja+, raha+raisk	+	+	-	[+]	[+]
40	roome <31: .roome, roomet> <i>roomamine; libisemine, lihe</i> . Maa+roome GEOL	+	-	-	-	+
41	seke <31: .sekke, seket> <i>s. vahelesegamine, sekumine</i> . Kirurgiline seke	+	-	-	-	-
42	soige <31: .soike, soiget> <i>soikumine, soikusolek</i> . <i>Hrl liitsõna esiosa</i> : soike+aeg <i>soikusoleku aeg</i>	+	-	-	-	+

⁴ Tähis [+] väljendab seda, et sõnal puudub teonimetähendus.

Jrk nr	ÕS 2006	ÕS 1999	ÕS 1976	ÕS 1960	VÕSE 1940	EÕS
43	summe <31: .sumbe, summet> <i>sumbumine; summutamine</i> . EL: <i>sumbe+aeg sumbumisaeg, +tegur sumbumis-, summutustegur</i>	+	-	-	-	-
44	säile <31: .säile, säilet> <i>säilimine, alalhoid</i> . Säile+aeg <i>säilimisaeg, +väärtus arhiiviväärtus (dokumendil)</i> . Säile+mahl, +piim <i>säilismahl, -piim</i>	+	-	-	-	-
45	sääste <31: .sääste, säästet> <i>säästmine</i> . Sääste+trafo, <i>parem: auto+trafo</i> EL	+	-	-	+	+
46	tape <31: .tappe, tapet> <i>tapmine</i> . Mürgi tape+toime	+	+	+	+	+
47	tike <31: .tikke, tiket> <i>tikkimine</i> . Tikke+lõng, +masin, +raam, +rida, +töö	+	+	-	-	-
48	tilge <31: .tilke, tilget> <i>tilkumine</i> . Tilke+temperatuur (<i>määrdeainel</i>), +kivi GEOL <i>stalaktiit ja stalagmiit</i>	+	+	+	[?]	[?]
49	vaibe <31: .vaibe, vaibet> <i>vaibumine</i> . Palaviku vaibe+järk (<i>om-ga</i>) MED	+	+	+	+	+
50	veni <3> <i>venimine</i>	+	+	-	-	+

Erinevate allikate võrdlusest selgub, et suurem osa vaatlusalusest rühmast – kolmkümmend kaheksa sõna – on registreeritud juba EÕS-is (vt tabelit 2). Täielikku tähenduslikku samasust, kus sõnale on lisatud ka teonime-tähendus, saab täheldada siiski vaid veidi rohkem kui poolel juhtudest. Ülejäänute korral pole tähendust kas üldse märgitud või on tegemist mõne konkreetsema tähendusega. Siia kuuluvad näiteks *kaeve* (< *kaebama*), *kaeve* (< *kaevama*), *keede* (< *keetma*), *kaabe* (< *kaapima*), *lõdve* (< *lõtvuma*), *mõist* (< *mõistma*) ja *tilge* (< *tilkuma*). Sellistel juhtudel jääb tähendus küsimärgiliseks: teonimeline variant võib olla küll mõeldav, kuid seda ei saa kindlalt väita. Nii või teisiti aga järeldub siit, et lühikesed teonimed pole leksikograafiliselt mingi uuema aja nähtus, vaid et neid on kantud aastakümnete jooksul ühest allikast teise, praeguseni välja.⁵

Õigekeelsussõnaraamatute võrdlusest võib aga välja lugeda ka teatavaid suundumusi ja hoiakute erinevust. Seda laadi keelenditesse on olnud soosivamat ja tõrjumamat suhtumist. Nii näiteks paistab ÕS 1960 silma selle poolest, et vaatlusalusest loendist leidub siin muude allikatega võrreldes oluliselt vähem sõnu, viiekümnest vaid kaksikümmend kaheksa. EÕS-i vastavast materjalist on välja jäetud kolmteist registreeringut ja juurde on toodud vaid kolm uut teonime (vt tabelit 2 ja eriti tabelit 3). Seevastu ÕS 1976 toob sellele loendile märgatavat lisa, sisaldades kokku kolmkümmend seitse nimetust. Kasvu on andnud neli uut keelendit ja viis elustatud EÕS-i näidet, kusjuures eelmisest allikast pole ainustki teonime välja jäetud. Tõusvas jones jätkab ÕS 1999, tuues eelmise ÕS-ga võrreldes juurde kolmteist keelendit nii uute moodustiste kui ka varasemate elustamise arvel, nende tähendust vajaduse korral laiendades (vt tabelit 2 ja 3). ÕS 2006 ei ole selle loendi piires muutusi teinud.

⁵ Ajas veelgi kaugemale tagasi minnes võib mitu siia kuuluvat teonime (nt *eks*, *hulk*, *kõrve*, *puhe* 'puhkamine') leida juba Wiedemanni sõnaraamatust.

Tabel 2.

Kokkuvõte vaatlusaluse sõnarühma esinemusest sõnaraamatute lõikes

Allikad	Sõnarühma esindatus	Eelmiste sissevõtt	Eelmiste väljajätt	Uued moodustised	Varasemate taastamine
EÕS 1925–1937	38				
ÕS 1960	28	25	13	3	–
ÕS 1976	37	28	–	4	5
ÕS 1999; ÕS 2006	50	37	–	5	8

Tabel 3.

Ülevaade muutustest ja tendentsidest sõnaraamatute lõikes⁶

Jrk nr	EÕS	ÕS 1960	ÕS 1976	ÕS 1999, ÕS 2006
1	hulk , hulgu	hulk , hulgu	hulk , hulgu	hulk , hulgu <i>hulkumine</i>
2	juhe , juhte	juhe , juhte	juhe , juhte	juhe , juhte <i>juhtimine</i>
3	kaabe , kaape	kaabe , kaape	kaabe , kaape	kaabe , kaape <i>kaapimine</i>
4	kaeve , kaebe	kaeve , kaebe	kaeve , kaebe	kaeve , kaebe <i>kaebamine, kaebus.</i>
5	kaeve , .kaeve	kaeve , .kaeve	kaeve , .kaeve	kaeve , .kaeve <i>kaevamine</i>
6	kane , kande	kane , kande	kane , kande	kane , kande <i>kandmine; sissekane (nt toimekusse)</i>
7	keede , keete	keede , keete	keede , keete	keede , keete <i>keetmine; keedus</i>
8	kinge , kinke	kinge , kinke	kinge , kinke	kinge , kinke <i>kinkimine</i>
9	kuule , kuulde	kuule , kuulde	kuule , kuulde	kuule , kuulde <i>kuulamine; kuulmine</i>
10	kõrve , kõrbe	kõrve , kõrbe	kõrve , kõrbe	kõrve , kõrbe <i>kõrbemine</i>
11	küpse , .küpse	küpse , .küpse	küpse , .küpse	küpse , .küpse <i>küpsemine</i>
12	lase , laske	lase , laske	lase , laske	lase , laske <i>laskmine</i>
13	liue , liuge	liue , liuge	liue , liuge	liue , liuge <i>liugumine</i>
14	lõdve , lõtve	lõdve , lõtve	lõdve , lõtve	lõdve , lõtve <i>lõtvumine</i>
15	mõõde , mõõte	mõõde , mõõte	mõõde , mõõte	mõõde , mõõte <i>mõõtmine</i>
16	nõele , .nõele	nõele , nõele	nõele , .nõele	nõele , .nõele <i>nõelumine, piste</i>
17	oode , oote	oode , oote	oode , oote	oode , oote <i>ootamine; kerge eine</i>
18	paise , paiske	paise , paiske	paise , paiske	paise , paiske <i>paiskamine, heide, vise</i>

⁶ Näidetes on III välde tähistatud punktiga ainult neil juhtudel, kui genitiivvormi seda on vaja eristada sarnase kirjepildiga nominatiivvormist.

Jrk nr	EÕS	ÕS 1960	ÕS 1976	ÕS 1999, ÕS 2006
19	peide , peite	peide , peite	peide , peite	peide , peite <i>peitmine</i>
20	pete , pette	pete , pette	pete , pette	pete , pette <i>petmine</i>
21	puhe 1. , puhke <i>puhkamine</i>	puhe 1. , puhke <i>puhkamine</i>	puhe 1. , puhke <i>puhkamine</i>	puhe 1. , puhke <i>puhkamine</i>
22	pääse , .pääse	pääse , .pääse	pääse , .pääse	pääse , .pääse <i>pääsemine</i>
23	tape , tappe	tape , tappe	tape , tappe	tape , tappe <i>tapmine</i>
24	tilge , tilke	tilge , tilke	tilge , tilke	tilge , tilke <i>tilkumine</i>
25	vaibe , .vaibe	vaibe , .vaibe	vaibe , .vaibe	vaibe , .vaibe <i>vaibumine</i>
26	kõik , kõigu	–	kõik , kõigu	kõik , kõigu <i>kõikumine</i>
27	lange , .lange	–	lange , .lange	lange , .lange <i>langemine</i> ; <i>vertikaalne kõrgusvahe, nt meetrites</i>
28	pühe , pühke	–	pühe , pühke	pühe , pühke <i>pühkimine</i>
29	raisk , raisu	–	raisk , raisu	raisk , raisu <i>raiskamine</i>
30	veni , veni	–	veni , veni	veni , veni <i>venimine</i>
31	eks , eksi	–	–	eks , eksi HARV <i>eksimine</i>
32	lõige , lõike	–	–	lõige , lõike <i>lõikamine</i> ; <i>sälk, täke; paberist vms mudel (rätsepatöös); eseme läbilõikamisel saadav pind; TEHN (materjali purunemine); JUR paragrahvi osa.</i>
33	mõist , mõistu	–	–	mõist , mõistu <i>mõistmine</i>
34	neele , neelde <i>neelamine</i>	–	–	neele , neelde <i>neelamine, neeldumine</i>
35	puhe 3. , puhke <i>puhumine</i>	–	–	puhe 3. , puhke <i>puhumine, puhang</i>
36	roome , .roome	–	–	roome , .roome <i>roomamine; libisemine, lihe</i>
37	soige , soike	–	–	soige , soike <i>soikumine, soikusolek</i>
38	sääste , .sääste	–	–	sääste , .sääste <i>säästmine</i>
39	–	haiste , .haiste	haiste , .haiste	haiste , .haiste <i>haistmine (eriti liitsõnades)</i>
40	–	kiire , kiirge	kiire , kiirge	kiire , kiirge <i>kiirgamine</i>
41	–	pake , pakke	pake , pakke	pake , pakke <i>pakkimine</i>
42	–	–	ekse , .ekse	ekse , .ekse <i>eksimine; selle üksikjuhtum</i>

Jrk nr	EÕS	ÕS 1960	ÕS 1976	ÕS 1999, ÕS 2006
43	–	–	kombe , kompe	kombe , kompe <i>kompimine</i>
44	–	–	luise , luiske	luise , luiske <i>luiskamine</i>
45	–	–	tike , tikke	tike , tikke <i>tikkimine</i>
46	–	–	–	matke , .matke <i>matkimine, imiteerimine</i>
47	–	–	–	puhe 2. , puhke LUUL <i>puhkemine</i>
48	–	–	–	seke , sekke <i>vaheseegamine, sekkumine</i>
49	–	–	–	summe , sumbe <i>sumbumine; summutamine</i>
50	–	–	–	säile , .säile <i>säilimine, alalhoid</i>

Seega võib loendi analüüsi põhjal väita, et umbes veerand neist keelenditest on registreeritud viimase poole sajandi jooksul. Eriti on aga selliste teonimede hulk kasvanud just XX sajandi viimase veerandsaja aasta jooksul ilmunud sõnastikes (ÕS 1976; ÕS 1999). Siit saab teha esialgse järelduse, et kuigi paljud selle loendi nimetustest pärinevad eelmise sajandi alguskümnenditest ja kaugemastki ajast, ei ole siiski tegemist pelgalt varasemate registreeringute rutiinse ülekandmisega. Olemasoleva materjali põhjal võib oletada, et seda sorti keelendite sissevõtmisel on lähtutud teatavatest kindlatest põhimõtetest. Omaette küsimus on, missugused asjaolud on leksikograafe mõjutanud.

3. Tekstides kasutamine

Et kontrollida oma oletusi kõnealuste teonimede harukordsuse kohta, uurisin nende kirjalikes tekstides kasutamist Google'i otsingumootori abil 2007. aasta detsembrist kuni 2008. aasta märtsini. Seejuures on üldjuhul kõrvale jäetud sõnaraamatuviited ja andmebaaside registreeringud, mis ei näita sõna tegelikku kasutamist. Täpsustuseks tuleb lisada, et silmas on peetud nende keelendite kasutamist nimelt teonime tähenduses, jättes kõrvale võimaliku esinemise mõnes muus, tegevusega ühel või teisel moel seotud konkreetsemas (nähtuse, tegevuse tulemuse, tegevuskoha, -vahendi vms) tähenduses.

Selgus, et minu väljavalitud teonimesid kasutatakse iseseisvate sõnadena tänapäeva eesti keeles ülimalt harva. Valdava osa kohta ei leidunud veebis ainsatki näidet ja ka ülejäänuid tuli ette mõni üksik kord. Et tõlgendusallust laiendada, jälgisin võrdluseks ka rööpsete *mine*-liiteliste teonimede kasutamist. Tulemused osutusid väga erinevaks:

- (7) **eks**, eksi 'eksimine' 0, **ekse**, .ekse 'eksimine' 0, **eksimine** 469; **haiste**, .haiste 'haistmine' 0, **haistmine** 409; **hulk**, hulgu 'hulkumine' 0, **hulkumine** 748; **juhe**, juhte 'juhtimine' 0, **juhtimine** 543; **kaabe**, kaape 'kaapimine' 1, **kaapimine** 74; **kaeve**, .kaeve 'kaevamine' 3, **kaevamine** 594; **keede**, keete 'keetmine' 0, **keetmine** 661; **kinge**, kinke 'kinkimine' 0, **kinkimine** 605; **kombe**, kompe 'kompimine' 0, **kompimine** 218; **kuule**, kuulde 'kuulamine; kuulmine' 0, **kuulamine** 625, **kuulmine** 746; **kõik**, kõigu 'kõikumine' 0, **kõikumine** 609; **kõrve**, kõrbe 'kõrbemine' 0, **kõrbemine** 149; **küpse**, .küpse 0, **küpsemine** 451; **lange**, .lange 0, **langemine** 778; **lase**, laske 'laskmine' 0, **laskmine** 595; **lõige**, lõike 'lõikamine' 0, **lõikamine** 719 jne.

Kuigi saadud tulemused on küllaltki ühemõttelised, ei anna see siiski alust kindlalt väita, et neid teonimesid pole üldse keegi kunagi kasutanud või et neid on tõepoolest kasutatud ainult mõni üksik kord. Veebiandmed ei tarvitse olla ammendavad. Küll aga võib teha järelduse, et need sõnad esinevad tänapäeval eestikeelsetes tekstides väga harva. Eriti selgelt tuleb lühikeste teonimede marginaalsus esile *mine*-liiteliste teonimede nii ülekaalukalt suurema sageduse taustal. See näitab, et teonimede esinemus on kirjalikes tekstides ootuspäraselt sage, kuid erinevate vormiliste võimaluste hulgast eelistatakse selleks tarbeks *mine*-liitelist tuletist.

4. Staatus: potentsiaalne sõna *versus* keeleüksus

Eelnevat arvestades tekib olemuslik küsimus, milline on käsitletavate keelendite seisund tänapäeva eesti kirjakeele sõnavaras. Kuidas selliseid teonimesid määratleda?

Grammatiliselt, eesti keele tuletusmorfoloogia seisukohalt vaadatuna on need teonimed reeglipärased moodustised. Osa neist on saadud konversiooni teel, kui verbi tüvi on üle läinud noomeniks kas täiesti muutumatul kujul (näide 8) või esineb nominatiivis lõpuvokaali võrra lühenenud allomorfi kujul (näide 9). Teisel juhul on tegemist *e*-liiteliste tuletistega, kus moodustuse käigus on kaasnenud alustüve lõpuvokaali reeglipärane kadu (näide 10).

- (8) **küpse**, .küpse 'küpsemine' < küpse | ma; **veni** 'venimine' < veni | ma
- (9) **hulku**, hulgu 'hulkumine' < hulku | ma, hulgu | n; **kõik**, kõigu 'kõikumine' < kõiku | ma, kõigu | n
- (10) **juht** | e, juhte < juhti | ma, juhi | n; **puhke** | e, puhke 'puhkamine' < puhka | ma, puha | ta

Kuid nagu selgus, keelekasutaja neid moodustisi ei aktsepteeri. Tuletiste tõlgendamisel on oluline arvestada, et iga potentsiaalne tuletis ei tähenda automaatselt pärisõna, leksikoni üksust, ka mitte siis, kui ta on sõnaraamatusse võetud. Potentsiaalse sõna saatuse määrab keeletarvitaja, seda ei saa teha sõnaraamatukoostaja. Käsitletavat teonimet ei ole suutnud läbida filtrit, mis lahutab potentsiaalseid tuletisi tegelikest, kõneleajate hulgas omaks võetud keelenditest. Sõnast vastava keele üksusena saab rääkida alles siis, kui teda ka tegelikult kasutatakse, kui seda tehakse erinevatel juhtudel ning kui ta tuleb emakeelekasutajatele ette tuttava sõnana, millega on ennegi kokku puutunud. Keeletarvitusüksusteks olevate sõnade kogum toimib vastava keele leksikaalse normina või leksikaalse kokkuleppena. Kui aga potentsiaalne sõna satub vastuollu keele leksikaalse normiga, siis blokeerib see ta omaks võtu ja sõnavarasse jõudmise (vrd Booij 2007: 17; Hohenhaus 2005: 305 jj; Bauer 2000: 833 jj; Fleischer, Barz 1995: 59 jj; Aronoff 1981: 17 jj).

Ettepanekulise keelendi levikut võivad takistada mitmesugused asjaolud nagu näiteks varasem samas tähenduses levinud sünonüümne keelend, muud konkreetsele keelele omasemad väljendusvõimalused, morfofonoloogilised tegurid jne. Vaadeldavate lühikeste teonimede puhul võib peamiseks blokeerivaks põhjuseks pidada nende vähest konkurentsivõimet *mine*-liiteliste regulaarmoodustistega võrreldes. Teonimemoodustuse eripäraks on see, et ta täidab keeles olulist leksikaalsüntaktilist ülesannet, võimaldades vajaduse korral

väljendada tegevustähendust nimisõna kaudu ehk, teisiti öelduna, tagades süntaktilisele ümbrusele vastavalt verbitüve regulaarse nominalisatsiooni. Tavalise lekseemituletusega võrreldes on siin vaja tunduvalt suuremat regulaarsust. Täenduslik koherentsus ja minimaalsed vormilised piirangud tagavad selle *mine*-liitelise teonimemalli korral (EKG I: 477 jj), aga kõnealuses rühmas on need asjaolud seevastu väga nõrgalt esindatud. Sobivate alusverbide ring piirdub siin vaid kahesilbiliste tüvedega ja sagedamini ettetulevate (tegevuse üksikjuhu, vahendi, tulemuse, saaduse) tähenduste kõrval (EKG I: 504 jj) on teonimetähendus tihti vaid üks võimalusi. Lisaks võib tüve lühiduse tõttu kaasnedä homonüümia (vrd nt 11, 12, 13).

(11) **eks** 'eksimine' – **eks** kõnekeeles 'endine abikaasa'; **eks** ADV

(12) **hulk** 'hulkumine' – **hulk** 'kogus, arv, määr'

(13) **kõik** 'kõikumine' – **kõik** PRON

Kõik see pärsib tugevasti nii nende tuletusmallide kui ka nende alusel moodustatud tuletiste konkurentsivõimet. Seega on igati loomulik, et neid teonimedena üldjuhul ei kasutata ja et keeletarvitaja nende asemel *mine*-liitelisi vorme eelistab. Siit tulenevalt pole nad suutnud isegi aastakümnete jooksul iseseisva sõnana keeles juurduda, hoolimata sellest, et neid on järjepidevalt ühest sõnaraamatust teise edasi kantud. Need on tüüpilised potentsiaalsete tuletised, teoreetilist laadi keelendid, mis ei kuulu tänapäeva eesti kirjakeeles aktiivsesse leksikasse ja mille olemasolu piirdub sõnaraamaturegistreeringuga.

5. Keeleline info: sõnamoodustusaspekt

Erinevalt varasematest õigekeelsussõnaraamatutest pakuvad ÕS 1999 ja ÕS 2006 märksõna kohta ka sõnamoodustusinfot. Vastavalt sellele kuuluvad sõnaartiklisse „liitsõnad, kus märksõna on kas järel- või eesosa”, ja „tuletised, mis on märksõnaga tuletusseoses” (ÕS 2006: 7). Osal juhtudest ei ole kogu moodustusinfot esitatud märksõna artiklis, vaid sealt suunatakse lisaks ka „samalaadse või täiendusainese juurde” (ÕS 2006: 7), mis on antud omaette artiklina. Seda laadi infot on sageli pakutud ka siin käsitletavate sõnade puhul. Vaatleme kumbagi juhtumitüüpi ja nendega seonduvaid sõnamoodustusuhteid eraldi: 1) märksõna on liitsõna järelosa ja 2) märksõna on liitsõna eesosa.

5.1. Potentsiaalne teonimi ja liitsõna järelosa. Märksõnaks oleva teonime artiklis on esitatud väidetavad liitsõnad, mille järelosa langeb vormiliselt kokku märksõna nominatiiviga (vrd näiteid 14–17).

(14) **kanne** <31: .kande, kannet> *kandmine*; *sissekanne* (nt *toimikusse*).

Laiali+, ette+, üle+, maha+, sisse+kanne. Sünni+kanne *sissekanne sünniregistrisse*, tuule+kanne *kandumine tuulega*, hoole+kanne *hooldus*, keele+kanne *keelepeks*; (*salajane*) *pealekaebus*

(15) **lase** <31: .laske, laset> *laskmine*. Karja+, läbi+, välja+lase

(16) **mõist** <20: mõistu, mõistu> *mõistmine*. Hukka+, kohtu+, õigeks+ mõist

(17) **raisk** <20: raisu, raisku> *raiskamine*. Aja+, raha+raisk

Sõnaraamatu järgi otsustades peaks siin tegemist olema liitnimisõnadega, mille põhiosaks on märksõna rollis olev teonimi või verbaalnoomen laiemas

mõttes ja mille täiendosaks on adverb (*laiali+kanne, läbi+lase, hukka+mõist*) või nimisõna genitiivitüvi (*karja+lase, aja+raisk*). Selline keeleline info on aga eksitav ja seda kahes mõttes.

Esiteks seetõttu, et kõnealused märksõnad ei saakski toimida teiste sõnade moodustusalusena, sest nagu eespoolsest vaatlusest selgus, on nad ainult sõnaraamatusõnad, teoreetilised konstruktsioonid, mida tänapäeva eesti keeles tegelikult ei kasutata. Moodustusaluse funktsiooni saab täita leksikoniüksus või produktiivse malli alusel moodustatud tulem. Viimaste hulka kuuluvad näiteks *mine*-liitelised teonimed, *v*-kesksõnad, samuti mitmesugused süntaktilised ühendid (atribuuttarindid, kvantortarindid vms), mida on vajaduse korral võimalik alati nii-öelda käigu pealt moodustada ja mis omakorda võivad tuletisi anda, näiteks automaatselt adjektiiviks transponeeruda, vt näidet 18 ja 19 (vrd ka Booij 2002: 146; 2007: 12).

(18) kõrge palk > kõrge+palga-line (ametnik)

(19) kolm kilo > kolme+kilo-ne (kott)

Ja teiseks on oluline tähele panna, et vaadeldavad liitsõnad ei olegi oma moodustuse poolest liitnimisõnad tüüpilises tähenduses. Nende eripäraks on see, et moodustusaluseks on sõnaühend, täpsemalt ühendverb, väljendverb või vaba verbifraas,⁷ mis alluvad nominalisatsioonile nagu lihtverbidki. Et sellisest üksusest nimisõna moodustada, on vaja alustüved omavahel liita ja anda uuele üksusele tuletusliite või konversiooni teel nimisõna väärtus, nii nagu see deverbaalse nominalisatsiooni puhul üldiselt toimub. Seega rakendub üheaegselt koos kaks erinevat moodustusviisi: tuletus ja sellega kaasnev liitmine (näide 20, 21) või konversioon ja liitmine (näide 22, 23).

(20) ette kand/ma > **ette+kann-e** (vrd kand/ma > kann-e); laiali kand/ma > **laiali+kann-e**; maha kand/ma > **maha+kann-e**; sisse kand/ma > **sisse+kann-e**; üle kand/ma > **üle+kann-e**

(21) läbi lask/ma > **läbi+las-e**; välja lask/ma > **välja+las-e**

(22) aega raiska/ma > **aja+raisk**; raha raiska/ma > **raha+raisk**

(23) hukka mõist/ma > **hukka+mõist**; kohut mõist/ma > **kohtu+mõist**; õigeks mõist/ma > **õigeks+mõist**

Olenevalt moodustusaluseks oleva verbiühendi semantikast võib tuletis väljendada tegevust üldisemas või piiratumas mõttes, samuti mõnd vastava tegevusega seotud konkreetset tähendust (tulemust, vahendit vm). Samast ühendist võib lähtuda ka mitu erineva tähendusega tuletist ja isegi sama tuletis võib väljendada kaht eri tähendust (vt näidet 20).

See on eesti keelele väga iseloomulik sõnamoodustusviis, mille kasutamise kohta leidub arvukalt näiteid juba XVII sajandi tekstides (Kull 1967: 217 jj).⁸ Vormilise kahepaiksuse tõttu – ühtaegu nii liitmine kui ka tuletus – on selliseid sõnu mitmeti nimetatud: *liitderivaadid* ehk *derivaatliitsõnad* (Kull 1967: 149), *ühendituletised* (Saari 1978: 53) või *ühendtüvelised tuletised* (Vare

⁷ Põhimõtteliselt samalaadse moodustusega on tegemist näiteks ka adjektiivide korral, vrd näiteks *pikkade juustega* > *pika+juukse-line* (tüdruk), *kaks päeva kestev* > *kahe+päevane* (seminar) jms.

⁸ Nähtus on tuntud ka muudes keeltes ning tekitanud oma eripära tõttu diskussiooni. Inglisekeelsetes käsitlustes kasutatakse seda laadi moodustiste kohta nimetust *synthetic compounds* (nt Booij 2007: 90 jj; Lieber 2005: 375 jj) või ka *parasynthetic compounds* (Matthews 1997).

1984: 48 jj). Niisuguse keelendi tegevust väljendav lõpposis on seotud üksus, tuletise osa, mis konversiooni ja *e*-liitelise tuletuse korral omaette sõnana teonimetähenduses harilikult ei esine (vrd *-kanne*, *-lase*, *-puhe*, *-mõist* vms). Eraldi võetuna tajub eestlane neid pigem keeleliste ebavormidena kui pärisõnadena ega kasuta neid. Kuid samal ajal pole sellise osise eraldumine ja iseisnevumine kitsamas kontekstis välistatud. Mõnel juhul, eeskätt suurema tarvitussageduse ja eriti spetsiifilisema tähenduse korral võidakse vastavas kontekstis kasutada lõpuosa ka omaette, vastava liitüvelise tuletise sünonüümina (vrd näiteid 24–26). Seotud üksuse eraldumist toetab ilmselt nende keelendite vormistruktuur. Et tuletuse käigus on omavahel liitunud kaks eri tüve, siis sarnaneb kompleksse keelendi häldusmall liitsõnamalliga. Esimese tüvimorfeemi järel tekib kahe kõnetakti vahe (vrd Hint 1998: 104 jj), mis loob lõpposa eraldamiseks formaalse aluse, omakorda võib seda toetada struktuuritüübilt sarnaste *e*-liiteliste verbaalnoomenite analoogia (näide 27) ja üldine lühemusetootlus.⁹

(24) **ülekanne** > **kanne**

... mul selline probleem, et kui on sooritatud pangalingist edukas **kanne**, et peale seda kannaks skript pangaülekanne summa otse kasutajakontole. – www.php.ee/foorum/index.php?post=54025

(25) **sissekanne** > **kanne**

Varem vormistatud tööraamatusse jätkatakse kannete tegemist, ... Surnud töötaja tööraamatusse tehakse kanne: „Tööleping lõpetatud surma tõttu.” – www.kkk.ee/to4.htm

(26) (ajalehtede) **kojukanne** > **kanne**

(a) Pealkiri: Eesti Postist mitteolenevatel põhjustel täna lehtede kanne hilineb

(b) Tekst: Trükimasina rikke tõttu Kroonpressi trükikojas hilineb maakonnalehtede ning Postimehe ja SL Õhtulehe **kojukanne**. Kõikides linnades vaadatakse üle **kande** võimalused ja vastavalt sellele toimetatakse lehed võimalikult kiiresti lugejateni. – www.post.ee/?id=6229

(27) vrd koju | kanne ja anne (and/ma, anna/n > ann-e) jms

Eelneva kokkuvõtteks võib niisiis öelda, et vaadeldud sõnaartiklite puhul on sõnamoodustussuhteid vääralt tõlgendatud.

5.2. Potentsiaalne teonimi ja liitsõna esiosa. ÕS 1999 ja ÕS 2006 pakuvad rohkesti näiteid, kus märksõnaks olev lühike teonimi on esitatud liitsõna esiosa moodustusalusena. Täpsemalt öeldes kuuluvad siia juhtumid, kus liitsõna esikomponent sarnaneb oma kuju poolest märksõna genitiivitüvega (näited 28–31).

(28) **hulk**, hulgu, hulku *hulkumine*. Hulgu+elu, hulgu+kirg. ZOOl: hulgu+lind, hulgu+ränne

(29) **pake**, pakke *pakkimine*. Pakke+liin, pakke+masin, pakke+paber, pakke+tihedus

(30) **pääse** <31: .pääse, pääset> *pääsemine*. Om-ga: pääse+tee, +täht VMO *pääse* (*pääsme*)

⁹ Mitmel juhul võib ühendituletiste ja liitsõnade piir olla üsnagi hajus. Nähtus tervikuna väärrib põhjalikumalt uurimist.

- (31) **pühe** <31: .pühke, pühet> *pühkimine*. Pühke+, *sageli parem kui pühkimis+*: +lapp, +narmad, +rätt, +vahend

Osajuhutudest on märksõna juurde kuuluvate liitsõnade juurest viidatud omaette artiklile (vrd näiteid 32–37).

- (32) **körve** <31: .körbe, körvet> *körbimine*. Vt .körbe+ 1.
 (33) **.körbe+** 1. *körbenud, körbemis-*: +hais, +lõhn, +maitse
 (34) **lase** <31: .laske, laset> *laskmine*. Vt .laske+
 (35) **.laske+**, *parem kui laskmis+*: +asend, +haav *nt kuulihaav*, +kaugus *märgi kaugus laskmisel*, +tabavus, +täpsus, +ulatus *relva mõjuvutule ulatus*, +valmis.
 (36) **mööde** <31: .mööte, möödet> *möötmine*. Hrl liitsõna *esiosa*. Vt .mööte+
 (37) **mööte+** *möötmis-*: +joonlaud, +klaas, +kolb, +latt, +lint, +masin, +mikroskoop, +muundur, +sirkel, +trafo on kõik mööte+vahendid. Mööte+meetod, +tulemus, +täpsus

Sageli on märksõnal antud kaks või rohkem eri tähendust, millest üks märgib tegevusprotsessi ja teised mõnd tegevusega seotud konkreetsemat tähendust (näited 38–40).

- (38) **lange**, .lange, langet *langemine*; *vertikaalne kõrgusvahe, nt meetrites*. Om-ga: lange+kiirus, +nurk *langemiskiirus, -nurk*; lange+võre AJ (*kindluse väraval*)
 (39) **iste** <31: .iste, istet> *istumine*; SPORT *istumisasend*; EUF *roojamine*. SPORT: hark+, kägar+, põlvitus+, toeng+iste. Om-ga: iste+asend, +koht, +laud (*nt paadil*), +mäng, +mööbel, +pall (*invaspordiala*), +pink, +töö *istumistöö*, +vann, +kümblus
 (40) **oode** <31: .oote, oodet> *ootamine*; *kerge eine*. Jääb ootele, on ootel *v oote+valmis*. Külaliste ootel. Lapse+ = tite+ootel *naine rase*. Võtab *v sööb oodet, võtab v sööb ooteks võileiba*. Om-ga: Oote+aeg, +platvorm, +rada (*liikluses*), +ruum, +asend SPORT

Teonime genitiivitüve ja vastava liitsõna genitiivikujulise esikomponendi vormiline ja ka tähenduslik sarnasus on ilmne. Kuid sellest ei piisa, et näha nende üksuste vahel vahetut moodustusseost. Nii nagu liitsõna järelosa korral ei saa kõnealused teonimed kui potentsiaalsed keelendid ka liitsõna esiosa puhul moodustusaluselt olla, arvestades pealegi asjaolu, et suurem osa neist liitsõnadest on üldlevinud või teatavas valdkonnas kinnistunud keelendid. Kui juhuslikud kokkulangemised ja homonüümia kõrvale jätta, siis võib Google'i andmeil väita, et vaadeldavaid teonimesid praktiliselt ei kasutata. Ja kui seda tehaksegi, siis üliharva, samal ajal kui vastavate liitsõnade kohta leidub arvukalt näiteid (vt 41).

- (41) **hulk**, hulgu 0 ja **hulgu**+elu 13, **hulgu**+lind ZOO 17; **juhe**, juhte 0 ja **juhte**+tee FÜSIOL 28; **kinge**, kinke 0 ja **kinke**+kaart 603, **kinke**+korv 46, **kinke**+leping JUR 205; **kuule**, kuulde 3 ja **kuulde**+aparaat 174, **kuulde**+mäng 268; **kuulde**+pilt 22, **kuulde**+toru 150; **kõik**, kõigu 0 ja **kõigu**+soojane ZOO 81; **körve**, körbe 0 ja **körbe**+hais 54, **körbe**+lõhn 56, **körbe**+maitse 21, **körve**+nõges 267; **lase**, laske 0 ja **laske**+asend 60, **laske**+haav 36, **laske**+kaugus 164, **laske**+täpsus 48, **laske**+ulatus 84 jne.

Eelnevat arvestades vajab nende liitsõnade esikomponent teistsugust tõlgendust.

5.3. Deverbaalne tüvi liitsõna esikomponendina (1). Loogiline on eeldada, et vaadeldavate liitsõnade esikomponent lähtub otse verbist. Seda toetavad nii tähendus- kui ka vormikülg ning ühtlasi asjaolu, et eesti keeles on verbitüvi liitnimisõna täiendosa rollis üsnagi tavaline. Tähenduslikult esindab see verbi, väljendades protsessi üldises mõttes (Saari 1981: 65 jj; EKG I: 470–471).

Kõige selgemad juhtumid on need, kus liitsõna esiosa ja vastava verbi tüvi häälikuliselt täiesti kokku langevad ja kus ei teki seega moodustusseose tõlgendamisel mingeid küsimusi. Eeskätt kuuluvad siia kahesilbilised esmaväljendatelsed verbitüved. Sellise ehitusega esikomponente seob ka ÕS 2006 enamasti verbitüvega.¹⁰ Leksikograafiline esitusviis, kus vastav seotud tüvi esineb märksõna rollis, on hästi kooskõlas nii liitsõnade moodustamise vormi- kui ka tähenduspoolega (vrd näiteid 42–47).

- (42) **küsi**+ *parem kui* küsiv+: +lause, +sõna; vrd **küsi**/ma
 (43) **lagu**+ *lagunemis-*; *lagunemisel tekkiv*; *lagunev*: +reaktsioon, +aine, +ahel BIOL, +vili BOT; vrd **lagu**/ma
 (44) **logi**+ *logimis-*; *ka* INFO. Logi+andmed, +võimalus; vrd **logi**/ma
 (45) **roni**+ *ronimis-*; *roniv*, *ronija*. Roni+köis, +latt, +raudad, +redel, +jalg ZOO (*mõnel linnul*), +juur BOT (*ronitaimel*). ZOO: roni+kala, +nastik. Roni+roos AIAND; vrd **roni**/ma
 (46) **otsi**+ *otsingu-*, *otsimis-*: +jaht (*koeraga ulukit otsides*); INFO: +mootor, +tunnus, +võti; vrd **otsi**/ma
 (47) **tari**+ *monteeritav*, *osadest kokkupandav*; *kokkupanemis-*, *ühendus-*. Tari+betoon, +ehitis, +detail, +raud, +programm INFO; vrd **tari**/ma

Samal viisil on toimitud ka juhtudel, kus kahesilbiline kolmandavärteline verbitüvi on liitsõna esikomponendi rollis lõpuvokaali võrra lühenenud kujul. Ka selline verbitüve allomorf on sõnaraamatus esitatud sageli omaette märksõnana (näited 48–50). Kuid siiski mitte alati: teistel analoogilistel juhtudel on verbitüve lühenenud variant seotud potentsiaalse teonimega (vrd tabelis 1: *hulk*, *kaabe*, *kõik*).

- (48) **gril**+ *röstimis-*; *röstitud*: +ahi, +rest, +baar; +kaste <-.kastme>, +maitseaine; +kana, +vorst; vrd **grilli**/ma
 (49) **hakk**+ *hakkimis-*: +laud, +masin, +nuga; *hakitud*: +kapsas, +kala, +liha, +täidis; *hakklihast*: +biifsteek *pihv*, +šnitsel; vrd **hakki**/ma
 (50) **triik**+ *triikimis-*: +laud, +masin ARG1 = +raud; *triigitud v triigitav*: +pesu; vrd **triiki**/ma

Osal juhtudest on tegevust väljendava esikomponendiga liitsõna esitatud omaette märksõnana moodustusaluselise osutamata (näited 51–54). Võib eeldada, et ka siin on sõnaraamatu koostajad eeldanud otse verbist lähtumist.

- (51) **näri**+**puru** (*nt kooreüraskite käikudes*); vrd **näri**/ma
 (52) **pursk**+**kaev** *fontään*; vrd **purska**/ma
 (53) **sirvi**+**lauad** *mitm* ETN *muistne eesti kalender puulauakestel*; vrd **sirvi**/ma

¹⁰ Esineb siiski ka vastupidiseid näiteid, vrd **veni** <3> *venimine*.

- (54) **veer+kivi** GEOL *veeris* ja **veere+mäng** SPORT *keegel, keeglimäng*; vrd **veere/ma**

Eelneva kokkuvõtteks võib öelda, et liitsõnamoodustust peegeldav leksikograafiline esitus on vaadeldud juhtudel siiski ebauhtlane ja selles mõttes sisulist segadust tekitav. Kuid vajaduse korral annaks seda edaspidi kerge vaevaga parandada, sest materjali esitamiseks sobivat eeskuju pakub sõnaraamat ise.

5.4. Deverbaalne tüvi liitsõna esikomponendina (2). Teise ja palju probleemsema rühma moodustavad need liitsõnad, mille täiend-osa lõpuvokaal erineb verbi tüvevokaalst. See puudutab samuti kahesilbilisi kolmandavälteisi verbe, kusjuures kõige sagedamini esineb vaheldust $a > e$ (näide 55), harvem ka $i > e$ (näide 56) ja $u > e$ (näide 57).

- (55) **$a > e$: hiilga/ma – hiilge+aeg**, hiilge+number, hiilge+osa, hiilge+tulemus, hiilge+vorm; **kaeba/ma – kaebe+hääl**, kaebe+hüüd, kaebe+kiri, kaebe+laul, kaebe+sõna; **kaeva/ma – kaeve+jalg** ZOOLOG (*putukal*), kaeve+kepp ETN, kaeve+luba EH, kaeve+masin, kaeve+riist, kaeve+töö; **kand/ma, kanna/b – kande+aeg** *tiinusaeg*, kande+iga (*nt viljapuul*), kande+kott, kande+loom *nt kaamel*, kande+lüli *esimene kaelalüli*, kande+raam, kande+rihm, kande+tool, kande+võrk, kande+sein EH, kande+rakett TEHN; **lõika/ma, lõika/b – lõike+haav**, lõike+hammas, lõike+joon *ka MAT*, lõike+ornament (*puuesemete kaunistusena*), lõike+koht, lõike+kõrgus (*nt kombainil*), lõike+laud, lõike+lill, lõike+riist jm; **puhka/ma – puhke+ala**, puhke+asend, puhke+hetk, puhke+kodu, puhke+koht, puhke+maja, puhke+paus, puhke+ruum, puhke+õhtu jt
- (56) **$i > e$: juhti/ma – juhte+tee** FÜSIOL; **kaapi/ma – kaape+nuga** MED, VET, kaape+raud MED; **kinki/ma – kinke+kaart**, kinke+leping JUR, kinke+ürrik AJ; **pakki/ma – pakke+liin**, pakke+masin, pakke+paber, pakke+tihedus INFO; **pühki/ma – pühke+narmad** jt
- (57) **$u > e$: neeldu/ma – neelde+tegur**; **soiku/ma – soike+aeg**; **tilku/ma – tilke+temperatuur**; **vaibu/ma – vaibe+järk**

Selliste verbidega seotud liitsõnade esikomponendi moodustusaluseks on sõnaraamatus üldjuhul peetud teoreetilist laadi *e*-deverbaali (vt tabelit 1). Kuigi need liitsõnad ei erine oma moodustustähenduse poolest eespool vaadeldud esimesest rühmast, tekitab siin küsimusi *e*-elemendi määratlus. Valida on kahe võimaluse vahel: kas häälikuvaheldus, mis on eesti keele sõnamoodustuses küllaltki sage nähtus (vrd EKG I: 420 jj), või liide. Eesti keele grammatiline traditsioon toetab viimast varianti. Tõenäoliselt on selliseid liitsõna täiendosa tõlgendatud *e*-liiteliste teonimede genitiivitüvena rohkete konkreetse tähendusega *e*-liiteliste tuletiste analoogia mõjul. Ühtlasi on aga tähelepanu juhitud ka asjaolule, et lühemuse tõttu kasutataksegi *e*-tuletisi tegevusprotsessi tähenduses peamiselt või eriti sageli just liitsõna täiendosa rollis (vrd EKG I: 471–472, 504 jj; Kasik 1975: 36, 129; Kasik 1996: 91 jj; Kasik 2004: 98–99; Vare 1981: 9 jj). Tegevusprotsessi väljendamiseks on eesti keeles erinevaid vormilisi võimalusi, kuid nende vahel on kujunenud omamoodi tööjaotus: kui *mine*-tuletis käibib lauses omaette sõnana, siis *e*-liide moodustab üldjuhul seotud tüvesid, liitsõna täiendosa. Teisalt lahknevad omavahel kaks tähenduse poolest erinevat *e*-liite funktsiooni, mida võib liigitada ka leksikaal-

grammatilise homonüümia alla. Eesti keele teaduslikus grammatikas on need funktsionaalsed erinevused järgmiselt kokku võetud: „*e*-liiteline täiendosa ühtib küll vormi poolest genitiiviga, kuid vastav nominatiiv on eraldi nimetusena vaid teoreetiline võimalus.... Seepärast näeb käesolev grammatika *e*-liite funktsiooni kahesugusena: 1) *-e* lisab sõnaliigiliselt neutraalsele tüvele sõnaliigi ja seega iseseisva lekseemi väärtuse või 2) kujundab sellest täiendosa vormiliselt sobiva üksuse. Need on rööpsed võimalused, mistõttu *e*-liitelise täiendosa moodustusaluseks ei ole tingimata põhjust pidada vastavat *e*-liitelist vaba üksust, teonime. See tähendab ühtlasi, et iga täiendosana funktsioneeriv *e*-liiteline tüvi ei pea sugugi eeldama vastava teonime olemasolu keeles” (EKG I: 471–472; Kerge 1990: 40–41 jm).

Eelneva edasiarenduseks võib niisiis öelda, et väidetav genitiivtüvi polegi sisuliselt genitiivtüvi, vaid liitsõna täiendosana toimiv verbitüve modifikatsioon. Ehk teisisõnu: *e*-elemendi (või *e*-liite) ainuke funktsioon on luua algsest erineva morfoloogilise konteksti jaoks uus tüveallomorf (vrd ka Booij 2007: 145 jj). Et tegemist on seotud tüvega, siis pole sel üksusel morfoloogilist, sõnaliiki määravat funktsiooni. Sõnaraamatumaterjali põhjal paistab olevat üsna tõenäoline sellinegi variant, et *e*-line esikomponent võib olla saadud ka lihtsalt asendusmeetodil. Sellele viitavad vastavad stiiliosutused ÕS 2006-s (vt näiteid 58–60).

- (58) **.kaevamine** <12: -mise>. Arheoloogiline välja+kaevamine. Kaevamis+, *sageli parem*: kaeve+, *nt* kaevamis+masin, +töö *kaevemasin*, -töö. Vt kaeve <.kaeve>
- (59) **.laske+ parem kui** .laskmis+: +asend, +haav *nt kuulihaav*, +kaugus *märgi kaugus laskmisel*, +tabavus, +täpsus, +ulatus *relva mõjuvtule ulatus*, +valmis. Laske+tulemus, *parem kui* laske+tagajärg
- (60) **.puhkamis+ sageli parem**: .puhke+. Puhkamis+ala, +koht, +võimalused, *parem*: puhke+ala, +koht, +võimalus

Keelekorralduslikke eesmärke silmas pidades, keelendi lühemust taotledes on *mine*-liitelise teonime genitiivtüves asendatud *-mis* lühema liitega ja saadud uus, *e*-liiteline seotud tüve variant. Seda laadi asenduste analoogial on niisuguse ehitusega esikomponente võimalik moodustada ka otse verbist. Et selle mitmepalgelise moodustuskompleksi kohta kaugemale ulatuvaid järeldusi teha, oleks vaja nähtust kindlasti põhjalikumalt uurida.

6. Potentsiaalsete teonimede leksikograafiline mõte?

Asjaolu, et teoreetilist laadi teonimesid võib leida kõigist õigekeelsussõnaraamatutest, osutab sellele, et need on sinna võetud teatavaid kindlaid põhimõtteid arvestades. Probleem pakub ainet põhjalikumaks uurimiseks, mida ei ole võimalik teha ühe artikli raames. Põhjuste üle saab siin vaid oletamisi arutleda. Nii võib arvata, et eelmise sajandi alguskümnenditel, Johannes Volde-
mar Veski ja Elmar Muugi koostatud sõnaraamatutes, oli see seotud eesti kirjakeele, eriti oskuskeele arendamiseks vajalike vahendite loomisega. Sõnara-
vara rikastamiseks püüti tüvede tuletusvõimalusi maksimaalselt ära kasutada ning võib-olla välja pakkuda ka igaks-juhaks-variante, mida kunagi ehk
vaja läheks. See oli periood, kui eesti keele uurimine ja kirjeldamine ei olnud

veel jõudnud sõnaraamatumaterjali töötlemiseks vajalikku teoreetilist alust ette valmistada. Küll oli aga niisuguse ainesega loodud võimalus potentsiaalsete keelendite edasiseks leksikograafiliseks levikuks.

Ei ole õnnestunud leida arvamusi ega vihjeid selle kohta, mis ajendas võtma neid sõnu möödunud sajandi teisel poolel ilmunud sõnaraamatutesse (ÕS 1960; ÕS 1976). Üks tõenäolisi põhjusi võis ehk olla see, et kord sõnaraamatutesse jõudnud sõnadel on lihtsalt omadus ka järgmistesse edasi kanduda, seda seni, kuni nad tegijatele oma eripära poolest silma ei hakka. Sellele asjaolule viitab oma samalaadses uurimuses „Sõnaraamatusõnadest” Nina Martola (2003), kes on vaadelnud rootsi karitiivadjektiive, mida võib küll leida eri sõnaraamatutes, kuid mille tegelik kasutamine on väga küsitav. Neid ebatavalisi, teoreetilist laadi keelendeid nimetab ta ka kummitussõnadeks, mis on kandunud läbi aastakümnete ühest sõnastikust teise. N. Martola väidab ka, et tõenäoliselt on toimetuse liikmed niisuguste sõnade sissevõtmisel pidanud liiga vähe kinni nõudest arvestada sõna tegelikku kasutamist.

Huvitav on fakt, et 1960. ja 1976. aasta sõnastike tegijad on neisse sõnadesse erinevalt suhtunud: 1960. aasta ÕS-ist on varasemaid seda laadi sõnu välja jäänud, aga ÕS 1976 näitab vastupidist tendentsi (vt tabelit 2 ja 3). Mis sundis ühtesid materjali kriitilisemalt hindama kui teisi, selle kohta andmed puuduvad.

Mõnevõrra kergem on tagamaade üle spekuloida ÕS 1999 ja ÕS 2006 puhul, seda just materjali erineva esitusviisi tõttu. Sõnaartiklitesse koondatud sõnamoodustusinfo võimaldab teha nii mõnegi järelduse. Üks ja kõige sagedam põhjus võib ehk olla see, et kuivõrd liitsõna esikomponendina esinevat *e*-tüve on peetud teonime genitiivitüveks, siis on arvatava lünga täiteks moodustatud ka sellele vastav sõnaraamatuline algvorm: nominatiiv, mis esindab ühtlasi täisparadigmalist nimisõna. See on andnud ühtlasi ka hea võimaluse esitada seda laadi liitsõnad üheskoos sama sõnaartikli raames.¹¹ Sama tulemuse võiks aga saada ka märksa sobivamal viisil, esitades sama seotud tüve omaette märksõnana, nagu seda on muudelgi juhtudel tehtud (vt näidet 48 jj). Praegusel viisil esitatud sõnamoodustussuhted kujutavad endast tõelist ringmoodustust, kus sekundaarne üksus on esitatud tema suhtes primaarse üksuse moodustusalusena (näide 61).

(61) **puhke+** > **puhe**, puhke > **puhke+ala** jne

Materjali analüüsist võib välja lugeda veel teisegi tõlgendusprobleemi, mis võib olla ajendanud seda laadi teonimede konstrueerimist. See seondub teatavat liiki üksikvormidega, millele on loodud arvatav algvorm. Leidub juhtumeid, kus seda laadi vorm on vastava teonime artiklis ainuke näide (vt 62–63) või liitsõnade kõrval eraldi keelendi näide (vt 64).

(62) **eks** <20: eksi, .eksi> HARV *eksimine*. Jälitajad aeti eksi.

(63) **puhe 2**. <31: .puhke, puhet> LUUL *puhkemine*. Puhkel öied.

(64) **puhe 1**. <31: .puhke, puhet> *puhkamine*. Talvine mets on puhkel. Puhke+ala, +asend ....

¹¹ Just seda aspekti tõstis meie omavahelises jutuajamises esile ka sõnaraamatu toimetaja Tiiu Erelet, kes väitis, et sellised teonimed on sisse võetud eeskätt kasutaja huvides, selleks et neid liitsõnu oleks kergem üles leida. Siinjuures jääb aga arusaamatuks, kuidas võiks kasutaja tulla selle peale, et otsida potentsiaalseid sõnu, mis leksikoni ei kuulu.

Niisugused üksik-, kaksik- või ka kolmikvormid, mille tegelik olemus, tähendus- ja sõnaliigisuhted ootavad alles avamist, on omaette huvitav uurimisteema. Sellele, et sõnaraamatus pakutud formaalne esitusviis nende vormide tegelikule sisule ei vasta, on tähelepanu juhtinud juba J. Mägiste (1932). Ta peab selliseid kivilinenud vorme selle kauge aja rudimentaarseteks jäänusteks, kui verbitüve kasutati ka nominaalses funktsioonis, ja väidab, et sõnaraamatus esinev nominatiiv on tavaliselt abstraktsioon.

Täiesti seletamatuks jäävad aga sellised registreeringud, mis on antud omaette märksõnana, kuid mille kasutamise kohta puuduvad näited hoopis (vt 65–68).

- (65) **ekse** <31: .ekse, ekset> *eksimine; selle üksikjuhtum* (alates ÕS 1976-st)
 (66) **kiire** <31: .kiirge, kiiret> *kiirgamine* (alates ÕS 1960-st)
 (67) **kombe** <31: .kompe, kombet> *kompimine* (alates ÕS 1976-st)
 (68) **küpse** <31: .küpse, kúpset> HARV *küpsemine* (alates EÕS-ist)

Põhjast on peatuda veel ühel tähendusega seotud probleemil, mille tekitab erineva tähenduse ja erineva distributsiooniga kahe üksuse vormiline sarnasus. On üsna tavaline, et olenevalt alusverbi tähendusest saab samast verbitüvest moodustada nii iseseisva *e*-liitelise tuletise kui ka teise, liitsõna esikomponendina toimiva genitiivikujulise seotud tüve, nagu näiteks *hüppa/ma* > *hüpe* ja *hüppa/ma* > *hüppe*+. Need on rööpsed moodustised, millest üks märgib konkreetset tegevusjuhtu, vahendit, tulemust vms ja teine tegevusprotsessi. „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu” (EKS I) järgi on *hüpe* põluseemiline sõna, millel on kolm konkreetset laadi tähendust (vt näidet 69). ÕS 2006 esitab sellesamas artiklis ka tegevusprotsessi märkiva täiendosaga liitsõnad, mis ei ole aga kooskõlas märksõna tähendusega (näide 70).

- (69) **hüpe**, hüppe 19 s. **1.** ühe õhulennuna toimuv keha ümberpaigutumine pärast lahtirebimist mingist tugipunktist; **2.** kõnek. (hrl. sisekohakäänetes: ajutise omavolilise lahkumise v. puudumise kohta, näit. koolist, sõjaväeosast); **3.** piltl. suur ja järsk üleminek ühest olukorrast teise.
 (70) **hüpe** <31: .hüppe, hüpet> .Hüppe+pall, +pakk <-paku> *äratõukepakk*, +võrk *batuut*, (suusa+)hüppe+mägi. Hüppe+asend, +jalg ZOO, +liiges ANAT, +lina (*tuleõnnetute päästmiseks*), +nöör *hüpits*, +tants (*nt polka*)

Lõpetuseks

Kinnitust leidis oletus, et vaatlusaluste lühikeste teonimede tegeliku kasutamise kohta leidub väga vähe näiteid. Seda ei saa ka imeks panna, sest oma iseloomult on need tüüpilised potentsiaalsed tuletised, teoreetilist laadi üksused, mida eesti keele kõnelejad ei ole teatavatel kindlatel põhjustel omaks võtnud. Need on selles mõttes tarbetud moodustised, et nad ei suuda pakkuda arvestatavat konkurentsi eeskätt *mine*-liitelistele teonimedele.

Eri aegadel ilmunud sõnaraamatute võrdlus aga näitas, et niisugused keelendid pole üksnes viimase aja nähtus, vaid neid esineb kõigis õigekeelsussõnaraamatutes alates EÕS-ist. Veelgi enam, neid on registreeritud ka juba Wiedemanni sõnaraamatus. Siiski on märgata ka teatavat suhtumiserinevust. Kõige tihedamalt on materjali sõelunud ÕS 1960, kõige soosivam on

olnud ÕS 1999. Seega on niisuguste sõnade puhul tegemist nn sõnaraamatu-sõnadega, mille elu piirdubki valdavalt sõnaraamatuga.

Analüüsi käigus ilmnes ka, et vaadeldud sõnarühmaga ühenduses on tekkinud tõsisemaid grammatilisi tõlgendusprobleeme, mis väärivad edaspidises sõnaraamatutöös eraldi tähelepanu.

Artiklis on vaadeldud üht nähtust ainult piiratud materjali alusel ja nii mõndagi järeldust võib pidada esialgseks. Ulatuslikum käsitus võimaldaks saada ammendava ülevaate probleemistikust tervikuna. See oleks väga vajalik. Teema on huvitav ja ootab tegijat.

Sõnaraamatud

EKS I = Eesti kirjakeele seletussõnaraamat. I köide A–J. 4. v. hüdrolüütiline – jüüt. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut, 1991.

EÕS = Eesti õigekeelsuse-sõnaraamat. „Eesti keele õigekirjutuse-sõnaraamatu” II täiendatud ja parandatud trükk. [I osa: A–M]. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1925; II köide: N–Rio, 1930; III köide: Rip–Y, 1937.

VÕS = Väike õigekeelsus-sõnaraamat. Koostanud E. Muuk. Seitsmes trükk. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, 1940.

ÕS 1960 = Õigekeelsuse sõnaraamat. Toimetanud E. Nurm, E. Raiet, M. Kindlam. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

ÕS 1976 = Õigekeelsussõnaraamat. Toimetanud R. Kull, E. Raiet. Tallinn: Valgus.

ÕS 1999 = Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toimetanud T. Erelt. Koostanud T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik, T. Erelt. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

ÕS 2006 = Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2006. Toimetanud T. Erelt. Koostanud T. Erelt, T. Leemets, S. Mäearu, M. Raadik. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Wiedemann = F. J. W i e d e m a n n, Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus, 1973.

Kirjandus

A r o n o f f, M. 1981. Word Formation in Generative Grammar. Cambridge–London: The MIT Press.

B a u e r, L. 2000. Wortbildung I. Grundprobleme. – Morphologie / Morphology. Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung / An International Handbook on Inflection and Word-Formation. Eds. G. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan. Berlin–New York: Walter de Gruyter, lk 833–840.

B o o i j, G. 2002. The Morphology of Dutch. New York: Oxford University Press.

B o o i j, G. 2007. The Grammar of Words. An Introduction to Linguistic Morphology. Second edition. New York: Oxford University Press.

EKG I = M. Erelt, R. Kasik, H. Metslang, H. Rajandi, K. Ross, H. Saari, K. Tael, S. Vare, Eesti keele grammatika I. Morfoloogia. Sõnamoodustus. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut, 1995.

- Fleischer, W., Barz, I. 1995. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache. 2. durchgesehene und ergänzte Auflage. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Hint, M. 1998. Häälikutest sõnadeni. Eesti keele häälikusüsteem üldkeeleteaduslikul taustal. Teine, ümbertöötatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hohenhaus, P. 2005. Lexicalization and Institutionalization. – Handbook of Word-Formation. Ed. by P. Štekauer, R. Lieber. [Dordrecht:] Springer, lk 353–373.
- Kasik, R. 1975. Verbide ja verbaalsubstantiivide tuletusvahekorrad tänapäeva eesti keeles. – Keele modelleerimise probleeme 5. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Vihik 363. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 1–162.
- Kasik, R. 1996. Eesti keele sõnatuletus. Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 3. Tartu: Tartu Riikliku Ülikooli Kirjastus.
- Kasik, R. 2004. Eesti keele sõnatuletus. Teine, täiendatud ja parandatud trükk. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kerge, K. 1990. Liitsõna. Mõisteid ja seoseid. Soome-eesti kontrastiivseminar (Tallinn 1988). Preprint–KKI 51. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Kull, R. 1967. Liitnimisõnade kujunemine eesti kirjakeeles. I–II köide. Väitekirjafiloloogiateaduste kandidaadi kraadi taotlemiseks. Tallinn (käsikiri Eesti Keele Instituudi keelekorraldusosakonnas).
- Lieber, R. 2005. English Word-Formation Processes. – Handbook of Word-Formation. Ed. by P. Štekauer, R. Lieber. [Dordrecht:] Springer, lk 375–427.
- Martola, N. 2003. Om ordboksord. Föredrag vid sjunde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland. Uleåborg 19–20 april 2002. – Svenskan i Finland 7. I. Sorvali, P. Rossi (red.). Acta Universitatis Ouluensis. Oulu: Oulun Yliopisto, lk 135–146.
- Matthews, P. H. 1997. The Concise Oxford Dictionary of Linguistics. Oxford–New York: Oxford University Press.
- Mägiste, J. 1932. Verbitüve-noonenist eestis. – Eesti Keel. Akadeemilise Ema-keele Seltsi ajakiri, nr 4, lk 110–113.
- Saari, H. 1978. Sünkroonia, diakroonia ja kolm liiki uut keelevara. – Eesti keele grammatika küsimusi. Keel ja struktuur X. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 42–65.
- Saari, H. 1981. Verb ja tema moodustuspesad eesti oskuskeeles. – Eesti keele grammatika probleeme. Töid eesti filoloogia alalt VIII. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised. Vihik 574. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 51–79.
- Vare, S. 1981. Nimisõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Tallinn: Valgus.
- Vare, S. 1984. Omadussõnaliited tänapäeva eesti kirjakeeles. Tallinn: Valgus.
- Vare, S. 2002. Eesti keele sõnaperede sõnaraamatu koostamise põhimõtetest. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 855–866.

Potential Words from Lexical and Grammatical Aspects

Keywords: potential and actual words, deverbal noun and verb stem, stem allomorphy, compounding, synthetic compounds

Estonian dictionaries contain a number of words that are actually not used. It seems to have become quite a tradition in Estonian lexicography to carry over potential words from dictionary to dictionary decade in, decade out. The article discusses a particular group of such words, notably, 1–2 syllable action nouns, most of which are derivatives on *e*-suffix.

A closer look at the possible reasons motivating the lexicographers to identify and include them reveals, first and foremost, analogy and overestimation of the role of formal similarity of linguistic units.

An Estonian verb stem can be nominalized choosing from several suffixes, the use of which is regulated by certain phonological, semantic and positional circumstances. Most of the action nouns are formed by adding the highly productive suffix *-mine*, which nominalizes nearly without constraints. The suffix *-e*, however, is mainly used to form idiosyncratic verbal nouns, cf. *oota/ma*, *ooda/ta* 'to wait' > *oota-mine* 'waiting'; *ood-e*, Gen *oot | e* 'light meal'. Note that a formally similar *e*-stem often also occurs as the first constituent of a nominal compound, referring to a more general action, cf. *oota/ma* 'wait' and *oot-e+ruum* 'waiting room'. This first constituent has, however, been misinterpreted as the genitive stem of a potential nominative base form *oode* 'waiting'. A similar misinterpretation concerns the so-called synthetic compounds: cf. *ette kand/ma* 'to read a paper' > *ette+kanne* 'paper; speech' > *kann-e* 'carrying', where the final bound constituent of a compound has been misinterpreted as the nominative case of an *e*-suffixed derivative and entered in the dictionary as a separate headword.

Silvi Vare (b. 1939), PhD, senior researcher, Institute of the Estonian Language, Silvi.Vare@eki.ee